

# สำรวจลักษณะการใช้สื่อกับความต้องการ การฝึกอบรม ด้านบริการข่าวสารเพื่อการพัฒนา การเกษตรและชนบท ของเจ้าหน้าที่หน่วยงาน ของรัฐบาลและเอกชนในประ เทศไทย\*

## A Survey of Characteristics of Media Utilization and Needed Training of Personnel in Information Services Offered under the Government and Private Organizations for Agricultural and Rural Development in Thailand

ดร. พจน์ บุญเรือง\*\*  
Prodchana Bunrueng

### ABSTRACT

The basic quest underlying the investigation reported here is to determine the characteristics of media utilization and needed training posted by the professional change agents of the government and private agencies contributing to developments in agriculture and rural conditions of the country. These forces serving as the two-way link in communicating new-techniques or discoveries of research findings to the rural people and relaying the farm problems to research systems for solutions. They influence the communication of information to reach the rural target audiences from their professional manpower.

The specific objectives of this survey are directed toward identifying the following elements: (1) basic backgrounds of the personnel who have direct bearing on media utilization; (2) characteristics of information services being offered; (3) the extent to which the media are being used; (4) problems on media utilization of the organizations concerned; (5) ways and means of improving media utilization; and (6) the technical content concepts that could be provided in increasing competencies of the personnel for effective communication.

ความมุ่งหมายการสำรวจนี้เพื่อ ตรวจสอบลักษณะการใช้สื่อ และแนวทางการปรับปรุงการใช้สื่อของเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาการเกษตรและชนบทของประเทศไทย ทั้งนี้โดยอาศัยการวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารต่าง ๆ และการวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถามเจ้าหน้าที่สองระดับ คือ ผู้ทำหน้าที่บริหาร และผู้ปฏิบัติงานภาคสนามของหน่วยงานต่าง ๆ ของรัฐบาล และเอกชน รวม 631 ราย ปรากฏผลโดยย่อดังนี้

การพัฒนาการเกษตรและชนบท เป็นหน้าที่หลักของรัฐบาลไทยทุกยุคทุกสมัย โดยมีหน่วยงานต่าง ๆ ของรัฐและเอกชนทำหน้าที่ให้การส่งเสริมเพิ่มความรู้แผนใหม่ในชีวิตประจำวันแก่ประชาชนเป็นสำคัญ

ประชาชนดังกล่าวจัดเป็นบุคคลกลุ่มเป้าหมายของการพัฒนา ได้แก่ พื้นท้องในภาคเกษตรกรรม และชาวชนบทที่ยากจน เป็นประชากรกลุ่มใหญ่ที่สุด ณ ฐานประมิตของโครงสร้างสังคมไทยเกษตรกร

และชาวชนบทเหล่านี้มีลักษณะเฉพาะที่ต่างกว่าประชากรกลุ่มอื่น ๆ ทั้งทางเศรษฐกิจและสังคมที่สำคัญ คือ มีความยากจน ต้องการศึกษา เพราะเด็กในชนบทเรียนหนังสือกันไม่มาก พออายุย่างวัยเจริญพันธุ์ก็รีบแต่งงาน มีบุตร และนิยมมีบุตรจำนวนมาก ตามความเชื่อดั้งเดิมที่ต้องการบุตรหลานเป็นแรงงานแบบครอบครัวในไร่ นา บุตรชายไว้บวชเรียนเป็นบุญให้พ่อแม่ ดูแลพ่อแม่ยามแก่เฒ่ายังผลให้ครอบครัวเกษตรกรเป็นครอบครัวขนาดใหญ่ มีการเพิ่มประชากรในอัตราสูงเกินขึ้นความพอดีกับ

\* เป็นงานวิจัยที่ได้รับการสนับสนุนทางการเงินจากกองเกษตรสัมพันธ์ กรมส่งเสริมการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ และมีนิสิตปริญญาโท สาขาวิชาส่งเสริมการเกษตร เป็นผู้ร่วมงานวิจัยนี้

\*\* ภาควิชาส่งเสริมและนิเทศศาสตร์เกษตร คณะเกษตร มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ทรัพยากรที่จำเป็นต่อการครองชีพ ทรัพยากรต่าง ๆ ที่ใช้เลี้ยงดูผู้คนให้มีพลานามัยสมบูรณ์ได้ทั่วถึง รวมทั้งคำนึงเรื่องความเป็นอยู่ที่ดีกับความเป็นอยู่ที่สอดคล้องกับภาวะเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ของประเทศที่ได้วิวัฒนาการมาโดยลำดับ ได้ขยายปัญหาจากการเปลี่ยนแปลงประชากร กดดันให้เกิดการขาดแคลนทรัพยากรที่ดินทำกิน ที่อยู่อาศัย การย้ายถิ่นของชาวชนบทสู่เขตเมืองเพิ่มความแออัด เสื่อมโทรมทางวัฒนธรรม สุขภาพอนามัยกระทบกระเทือนคุณภาพทางร่างกาย จิตใจ อารมณ์ สติปัญญา จากสภาวะทุพโภชนาการมีปัญหาคือความหิวซ่อนเร้น เพราะกินไม่ถูกต้อง ปัญหาความอดอยากเพราะทำได้ไม่พอกิน เป็นโรคขาดอาหารทั้ง ๆ ที่ประเทศไทยเป็นหนึ่งในเอเชียที่สามารถผลิตอาหารเหลือบริโภค และส่งเป็นสินค้าออก แต่ประชากรไทยจำนวนไม่น้อยเป็นโรคขาดอาหาร ซึ่งไม่อาจรักษาได้โดยฉับพลันเพราะมีสาเหตุจากความยากจน และความรู้เป็นพื้นฐาน ประชากรกลุ่มที่ประสบปัญหาโรคขาดอาหาร และโลหิตจางมากที่สุด เป็นหญิงมีครรภ์ แม่ลูกอ่อน เด็กทารก เด็กก่อนวัยเรียน ส่วนใหญ่มากจากครอบครัวยากจน ค้อยการศึกษา มีความไม่รู้ เหล่านี้เป็นปัญหาเร่งด่วนที่ทุกคนทุกฝ่ายพึงให้ความสนใจ ช่วยกันปรับปรุงแก้ไขเพื่อให้ประชากรพี่น้องในภาคเกษตรกรรม และชาวชนบทที่ต้องการความช่วยเหลือเป็นพิเศษกับหน่วยงานของรัฐบาลและเอกชนที่มีความรู้ความสามารถอยู่เป็นอันมากนำมาประสาน เพิ่มคุณภาพประชากรเหล่านี้ให้สามารถยกฐานะ ความรู้ สุขภาพอนามัย รายได้ ความเป็นอยู่ ให้อยู่ดีมีสุขทัดเทียมกับเพื่อนบ้านที่เจริญแล้ว

เจ้าหน้าที่หน่วยงานทั้งรัฐบาลและเอกชนเป็นผู้มีบทบาทและภาระในการส่งเสริมเพื่อการพัฒนาประชากรกลุ่มเป้าหมาย จำเป็นต้องอาศัยวิธีการ เทคนิค เครื่องมือ สื่อต่าง ๆ ในการติดต่อ เครื่องมือสื่อเหล่านี้มี สื่อบุคคลและสื่อมวลชนทั้งเป็นสื่อ โดยการเขียน การพิมพ์ การพูด โสตทัศนูปกรณ์ อิเล็กทรอนิกส์ ตามลักษณะการผลิตโดยหลักวิชาการ แผนใหม่ของหน่วยงาน และการผลิตโดยเทคนิคพื้นบ้าน ต้องเลือกและใช้สื่อเหล่านี้ให้เหมาะสมกับ

ลักษณะของบุคคลและสภาพเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมของกลุ่ม ชุมชนสังคม สามารถเพิ่มประสิทธิภาพและประสิทธิผลในการส่งเสริมความรู้กับบุคคลกลุ่มเป้าหมายเป็นหลักสำคัญ

เจ้าหน้าที่หน่วยงานต่าง ๆ ที่ทำการสำรวจได้ใช้สื่อชนิดต่าง ๆ ของหน่วยงานและเห็นความจำเป็นของการใช้สื่อที่ทันสมัยในการทำหน้าที่เพื่อการประชาสัมพันธ์และเพื่อเพิ่มพูนความรู้แผนใหม่ให้กับบุคคลกลุ่มเป้าหมายต่าง ๆ การใช้สื่อที่ทันสมัยนี้เน้นถึงการใช้สื่อมวลชน ทางวิทยุกระจายเสียง โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ สิ่งพิมพ์ เพื่อให้เข้าถึงกลุ่มเป้าหมายได้อย่างกว้างขวางและรวดเร็ว ทั้งเห็นความจำเป็นของการฝึกอบรมเจ้าหน้าที่ระดับต่าง ๆ ความรู้ที่จำเป็นในการฝึกอบรมประกอบด้วยความรู้ด้านการจัดรายการวิทยุและโทรทัศน์ โสตทัศนูปกรณ์ การเขียนบทความทางวิชาการ การจัดระบบงานสื่อให้สามารถบริการข่าวสารได้อย่างมีประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผลด้วย

การที่เจ้าหน้าที่หน่วยงานต่าง ๆ นิยมใช้สื่อชนิดต่าง ๆ ที่ทันสมัยอันเป็นสื่อจากหน่วยงาน กับเน้นการใช้สื่อมวลชนทางวิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ สิ่งพิมพ์ในการติดต่อแสดงให้เห็นถึงลักษณะการพัฒนาการเกษตรและชนบทในประเทศ ไทยยังเน้นการเข้าถึงบุคคลกลุ่มเป้าหมายแบบทางเดียว คือโดยการส่งข่าวสารจากหน่วยงานลงสู่ประชาชน การนำสื่อพื้นบ้านมาใช้ให้สามารถเข้าถึงกลุ่มเป้าหมาย เพื่อสนับสนุนให้บุคคลได้เพิ่มพูนความรู้ แนวความคิด เพิ่มคำนิยมและเสริมทักษะที่ตรงกับความต้องการความสนใจของบุคคล สอดคล้องกับภาวะเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมในชุมชน และสังคมอย่างแท้จริงนั้นยังเป็นข้อจำกัด ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะจำนวนบุคลากรหรือเจ้าหน้าที่ส่งเสริมของหน่วยงานต่าง ๆ มีอยู่จำกัด จำเป็นต้องใช้วิธีการติดต่อจากสื่อมวลชน เพื่อให้สามารถกระจายความรู้ได้กว้างขวาง รวดเร็ว และโดยประหยัด จึงควรจะได้มีการศึกษาและวิเคราะห์การใช้สื่อพื้นบ้านและนำมาใช้เพิ่มประสิทธิภาพและประสิทธิผลการปฏิบัติงานส่งเสริมให้กว้างขวางสนองความต้องการความสนใจของบุคคล ชุมชน และสังคม อีกประ

การหนึ่งควรมีการศึกษาวิเคราะห์ในรายละเอียดด้านเนื้อหา ความรู้ที่จำเป็นต่อการใช้สื่อมวลชนด้านการจัดรายการวิทยุ โทรทัศน์ โสตทัศนูปกรณ์ บทความทางวิชาการที่เหมาะสมกับลักษณะและความสามารถของบุคคลกลุ่มเป้าหมาย ให้สามารถพัฒนาการเรียนรู้ของบุคคลกลุ่มเป้าหมายได้เพิ่มพูนความรู้ และสามารถนำความรู้ไปปรับใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างแท้จริง

## บทนำ

สังคมไทยเป็นสังคมเกษตร การผลิตอาหารเพื่อการบริโภคและนำมาซึ่งรายได้ เป็นกิจกรรมสำคัญของการเกษตร และเป็นอาชีพหลักของชนชาติไทยมาตั้งแต่โบราณกาล

การพัฒนาการเกษตรและชนบทเป็นหน้าที่หลักของรัฐบาลไทยทุกยุคทุกสมัย โดยมีหน่วยงานต่าง ๆ ของรัฐบาลและธุรกิจเอกชน ทำหน้าที่ส่งเสริมเพิ่มพูนความรู้แผนใหม่ให้กับประชาชน เฉพาะอย่างยิ่งเกษตรกรและชาวชนบท ซึ่งจัดเป็นบุคคลกลุ่มเป้าหมาย และเป็นประชากรกลุ่มใหญ่ที่สุด ณ ฐานปริมิตของโครงสร้างสังคมไทยที่สำคัญของการพัฒนา

ผลผลิตและรายได้จากการเกษตร ครองความสำคัญอันดับสูงสุดของประเทศไทยมาโดยตลอด และมีสัดส่วนถึงประมาณร้อยละ 25 ของผลผลิตรวมทั้งประเทศ การส่งผลิตผลทางเกษตรเป็นสินค้าออก ทำรายได้ถึงประมาณร้อยละ 80 ของรายได้จากการส่งสินค้าออกทั้งหมดของประเทศ ทั้งการจ้างแรงงานในภาคเกษตรมีถึง 16 ล้านคน คือประมาณร้อยละ 70 ของแรงงานทั้งประเทศในปัจจุบัน (3)

เกษตรกรไทยส่วนใหญ่ดำรงชีวิตด้วยการทำนาข้าวเป็นผลผลิตและเป็นอาหารหลักของคนไทยตลอดมา แต่อัตราการผลิตข้าวเฉลี่ยต่อคนต่อปีในประเทศไทยมักไม่เปลี่ยนแปลงมาก ปริมาณการบริโภคข้าวทั้งหมดขึ้นอยู่กับเปลี่ยนแปลงจำนวนประชากรเป็นสำคัญ ปริมาณการบริโภคข้าวที่เพิ่มขึ้นมีอัตราใกล้เคียงกับอัตราการเพิ่มของประชากร สัดส่วนการบริโภคข้าวเจ้าประมาณร้อยละ 60 และข้าวเหนียวประมาณร้อยละ 40 ของการบริ-

โภคข้าวทั้งหมดภายในประเทศ สถิติในปี พ.ศ. 2522 (1) แสดงการบริโภคข้าวเฉลี่ยต่อคนต่อปีของประชากรในประเทศไทย เป็นข้าวเปลือกรวมทั้งข้าวเจ้าและข้าวเหนียวมีประมาณ 164 กิโลกรัม โดยประชากรในเขตกรุงเทพมหานคร ภาคกลาง ภาคตะวันออก ภาคใต้ ส่วนใหญ่นิยมบริโภคข้าวเจ้า ส่วนประชากรในภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ส่วนใหญ่บริโภคข้าวเหนียว แต่มีบางส่วนบริโภคข้าวเจ้า การบริโภคเฉลี่ยก็แตกต่างกันออกไป กล่าวคือประชากรเขตเมือง กรุงเทพมหานครมีอัตราบริโภคข้าวเฉลี่ยต่อคนต่อปีต่ำที่สุด คือบริโภคในปริมาณ 92 กิโลกรัม เทียบกับเขตเมืองภาคตะวันออกเฉียงเหนือบริโภคข้าวในอัตราเฉลี่ยถึง 148 กิโลกรัม ภาคเหนือในอัตรา 128 กิโลกรัม ภาคใต้ 125 กิโลกรัม ภาคกลางและภาคตะวันออก 113 กิโลกรัม แต่ประชากรในเขตชนบทภาคเหนือมีอัตราบริโภคข้าวในอัตราสูงที่สุดคือ บริโภคในอัตรา 198 กิโลกรัมต่อปีต่อคน รองลงมาคือภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีการบริโภคข้าวในอัตรา 191 กิโลกรัมต่อปีต่อคน ภาคกลาง ภาคตะวันออกมีการบริโภคข้าวในอัตรา 151 กิโลกรัมต่อปีต่อคน และภาคใต้มีการบริโภคข้าวเฉลี่ยต่ำที่สุด คือประมาณ 146 กิโลกรัมต่อปีต่อคน

ในช่วง 20 ปีที่ผ่านมา ประชากรของประเทศไทยมีอัตราการเพิ่มสูงถึงกว่าร้อยละ 3 ต่อปี ทั้งโครงสร้างทางอายุประชากรก็เปลี่ยนไป (5) คือประชากรวัยเด็กอายุต่ำกว่า 16 ปี มีในสัดส่วนสูงกว่าร้อยละ 40 และประชากรวัยชราอายุเกิน 64 ปี มีราวร้อยละ 5 แสดงว่าประชากรในวัยพึ่งพิงที่เป็นผู้บริโภคมียูอยู่ในอัตราสูงมาก เป็นภาระของประชากรในวัยแรงงานและผู้มีงานทำอายุระหว่าง 15-64 ปี ซึ่งเป็นผู้ผลิตเชิงเศรษฐกิจ ต้องเลี้ยงดูประชากรในวัยพึ่งพิงที่เป็นเด็กและคนชรา เกิดปัญหาของรัฐบาลต้องเพิ่มค่าใช้จ่ายสูงในการจัดให้บริการด้านต่าง ๆ อาทิ การศึกษา การสาธารณสุข การคุ้มครองให้ความปลอดภัย และปัญหาสังคมอื่น ๆ ในการจัดทรัพยากร เฉพาะอย่างยิ่งที่ดินทำกิน อาชีพ ที่อยู่อาศัยและสิ่งอำนวยความสะดวกอื่น ๆ เป็นอันมาก

ชาวชนบทนิยมมีบุตรจำนวนมาก ทำให้ครอบครัวชาวชนบทส่วนมากเป็นครอบครัวขนาดใหญ่มีสมาชิกเฉลี่ยไม่ต่ำกว่า 5-6 คน จากความเชื่อที่มีมาตั้งแต่ดั้งเดิมที่ต้องการแรงงานจากบุตรหลานไว้ใช้ในไร่นา มีบุตรชายไว้สืบสกุล บวชเรียนเป็นบุญให้กับพ่อแม่ คอยเลี้ยงดูพ่อแม่ยามแก่เฒ่า เด็กไทยในชนบทส่วนใหญ่เรียนหนังสือกันไม่มาก เพราะต้องรีบออกจากโรงเรียนไปช่วยพ่อแม่ประกอบอาชีพเลี้ยงดูครอบครัวให้อยู่รอดตามความจำเป็นบังคับ (necessity) พออายุย่างเข้าวัยเจริญพันธุ์ก็รีบแต่งงานและมีบุตร ทำให้การเพิ่มประชากรในชนบทมีอัตราสูง สภาพชีวิตและความเป็นอยู่ของชาวชนบทมีลักษณะแสดงให้เห็นถึงความยากจน ด้วยการศึกษามีความไม่รู้ (ignorance) ไม่นำพาต่อวิทยาการแผนใหม่และการเปลี่ยนแปลงประชากร ประสบปัญหาการขาดแคลนที่ดินทำกิน ขาดแคลนที่อยู่อาศัย การกระจายตัวของประชากรและการย้ายถิ่นจากชนบทเข้าสู่เขตเมืองเพิ่มความแออัด นำมาซึ่งความเสื่อมโทรมทางวัฒนธรรม สุขภาพอนามัย ประชากรจำนวนมากมีสภาพความหิวซ่อนเร้น (hidden hunger) เพราะกินไม่ถูกวิธี บางกลุ่มมีสภาพความอดอยาก (hollow hunger) เพราะทำมาหาได้ไม่พอกิน เกิดโรคขาดอาหารรุนแรง โดยเฉพาะในกลุ่มหญิงมีครรภ์ หญิงแม่ลูกอ่อน เด็กทารก เด็กก่อนวัยเรียน ส่วนใหญ่มากจากครอบครัวที่ยากจน มีผลกระทบกระเทือนต่อความเจริญทางร่างกาย จิตใจ และสติปัญญาของบุคคลเป็นอันมาก นับเป็นปัญหาสืบเนื่องจากการเพิ่มประชากรในอัตราสูงเกินขึ้นความพอดีกับทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัด เฉพาะอย่างยิ่งที่ดินทำกิน ทรัพยากรต่าง ๆ ที่ต้องใช้เลี้ยงดูผู้คน ให้มีพละนามัยสมบูรณ์ได้ทั่วถึง รวมทั้งค่านิยมต่าง ๆ เรื่องความเป็นอยู่ที่ติดกับความเป็นอยู่ที่พอดีกับภาวะเศรษฐกิจสังคม-วัฒนธรรมของประเทศที่ได้วิวัฒนาการมาโดยลำดับ ได้ขยายปัญหาที่ทุกคนทุกฝ่ายพึงให้ความสนใจ ช่วยกันปรับปรุงแก้ไขเพื่อให้ประชากร โดยเฉพาะอย่างยิ่งพี่น้องในภาคเกษตรกรรมที่มีความต้องการความช่วยเหลือเป็นพิเศษ กับหน่วยงานของรัฐบาลและเอกชนที่มีความรู้ความ

สามารถอยู่เป็นอันมาก นำมาประสานช่วยยกฐานะความรู้ สุขภาพอนามัย รายได้ และความเป็นอยู่ของพี่น้องในภาคเกษตรกรรมเหล่านี้ ให้มีคุณภาพ มีความรุ่งเรืองทัดเทียมกับเพื่อนบ้านที่เจริญแล้ว

รัฐบาลตระหนักถึงปัญหาอันเกิดจากอัตราการเพิ่มประชากรที่สูงเกินพอดีกับทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัด ที่จะมีผลกระทบกระเทือนต่อการพัฒนาประเทศ ทั้งทางเศรษฐกิจและสังคม ที่นับวันจะรุนแรงขึ้นเรื่อย ๆ จึงได้ประกาศนโยบายเมื่อ มีนาคม 2513 (6) มุ่งลดอัตราการเพิ่มประชากรจากประมาณร้อยละ 3.0 ต่อปี ให้เหลือร้อยละ 2.5 ต่อปี ในปลายปีของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 3 (พ.ศ. 2515-2519) เหลือร้อยละ 2.1 ต่อปี ในปลายปีของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 4 (พ.ศ. 2520-2524) และในปลายปีของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5 (พ.ศ. 2525-2529) กำหนดให้อัตราการเพิ่มของประชากรลดลงเหลือร้อยละ 1.5 ต่อปี การดำเนินงานด้านประชากรดังกล่าวในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติแต่ละฉบับเป็นไปในลักษณะเฉพาะ คือแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 3 เน้นด้านปริมาณให้สามารถลดอัตราการเพิ่มโดยอาศัยการวางแผนครอบครัวเป็นหลัก ในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 4 เน้นการปรับปรุงการดำเนินงานด้านอื่น ๆ ควบคู่ไปกับด้านปริมาณในการลดอัตราการเพิ่มประชากร เพิ่มคุณภาพประชากร คำนึงถึงการกระจายตัว การตั้งถิ่นฐาน ในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 5 เน้นการเพิ่มคุณภาพประชากรควบคู่กับการลดอัตราการเพิ่มประชากร เร่งการให้บริการวางแผนครอบครัว มีการพัฒนาประชากรในทิศทางให้สอดคล้องกับทรัพยากรที่มีอยู่ และข้อจำกัดอื่น ๆ กำหนดให้มีการขยายงานด้านประชากรศึกษากับด้านการพัฒนาเศรษฐกิจสังคมในชนบทและเขตเมืองให้มีส่วนร่วมสัมพันธ์กันมากยิ่งขึ้น ทั้งนี้ เพราะปรากฏว่าสัดส่วนของประชากรวัยทำงานยังคงเพิ่มในอัตราส่วนที่สูงมาก สูงกว่าอัตราเพิ่มเฉลี่ยของประชากรทั้งประเทศทั้งการพัฒนาประเทศยังต้องนำความรู้ วิทยาการแผนใหม่มาใช้เพิ่มมากขึ้น โดยไม่คำนึงถึงผลกระทบและปัญหาสืบเนื่องอื่น ๆ ที่

ตามมา และกระทบกระเทือนต่อฐานะทางเศรษฐกิจ สังคม ประชากร สิ่งแวดล้อม ที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว ทำให้การดำรงชีวิตของประชาชนประสบปัญหาที่ยากซับซ้อนยิ่งขึ้น

คาดว่าในปลายปี พ.ศ. 2529 ประชากรของประเทศไทยจะมีประมาณ 52.1 ล้านคนมีอัตราการเกิด 22.9 ต่อพันคน อัตราการตาย 7.3 ต่อพันคน โครงสร้างทางอายุของประชากรมีสัดส่วน โดยประมาณว่ากลุ่มอายุประชากรที่เป็นเด็กก่อนวัยเรียนมีร้อยละ 12 ประชากรที่เป็นเยาวชนในวัยเรียนมีร้อยละ 48 ประชากรที่เป็นกำลังแรงงานกลุ่มคนวัยทำงานมีร้อยละ 37 และประชากรที่เป็นกลุ่มคนสูงอายุมีร้อยละ 3 (3) เน้นการเข้าถึงบุคคลกลุ่มเป้าหมายที่มีลักษณะเฉพาะที่เป็นกลุ่มที่มีปัญหาและต้องเร่งพัฒนาให้มีความสำคัญลำดับสูง คือกลุ่มประชากรในแหล่งเสื่อมโทรม กลุ่มประชากรในชนบทเขตยากจน กลุ่มไทยภูเขา กลุ่มไทยจังหวัดชายแดนภายใต้ และกลุ่มผู้ลี้ภัย นอกเหนือไปจากเกษตรกรและชาวชนบทโดยทั่วไป

การเพิ่มประชากรที่รวดเร็วนี้ก่อให้เกิดแรงกดดันในเนื้อที่ทำกิน ที่อยู่อาศัย นำมาซึ่งการทำลายป่าเกิดขึ้นอย่างกว้างขวาง ทำให้เนื้อที่ป่าของประเทศไทยลดลงอย่างรวดเร็วก่อให้เกิดปัญหาอุทกภัยเป็นระยะยาวนานและบ่อยครั้ง เกิดปัญหาการพังทลายของดิน ปัญหาฝนแล้งอย่างรุนแรง บีบบังคับให้เกษตรกรต้องอพยพย้ายถิ่นฐานไปแสวงหาที่ทำกิน โดยการบุกเบิกเปิดพื้นที่ทำกินใหม่ในอัตราเฉลี่ยเพิ่มขึ้นประมาณร้อยละ 4 ต่อปี จนปัจจุบันมีการเปิดที่ทำกินมาใช้เพื่อการเกษตรถึง 147 ล้านไร่ แยกเป็นที่นา 84 ล้านไร่ เป็นพื้นที่พืชไร่ พืชสวน ไม้ผล ไม้ยืนต้นและอื่น ๆ 63 ล้านไร่ (3)

เนื้อที่โดยเฉลี่ยต่อคนของประเทศไทยมีแนวโน้มลดลงเป็นลำดับ (2) กล่าวคือเนื้อที่เพาะปลูกเฉลี่ยต่อคนใน พ.ศ. 2473 มีจำนวน 6.8 ไร่ ลดลงเหลือ 2.2 ไร่ ในปี พ.ศ. 2513 คาดว่าจะลดลงเหลือเพียง 1.2 ไร่ ใน พ.ศ. 2543 และเนื้อที่ทั้งหมดเฉลี่ยต่อคนของประเทศไทยมีจำนวน 27.1 ไร่ ใน พ.ศ. 2473 ลดลงเหลือ 8.9 ไร่ ใน พ.ศ.

2513 คาดว่าใน พ.ศ. 2543 จะเหลือ 4.8 ไร่

การขยายตัวด้านการเกษตรของประเทศไทย มีลักษณะพิเศษหลายประการ (3) กล่าวคือ การเกษตรมีการกระจายการผลิตจากพืชหลักเพียง 2-3 ชนิด เป็นการผลิตพืชเศรษฐกิจที่มีมูลค่าเกินพันล้านบาทต่อปีเพิ่มมากขึ้นเป็นจำนวน 10 ชนิด ทั้งยังมีการพัฒนาการปศุสัตว์ การประมง การป่าไม้ ซึ่งมีมูลค่าเพิ่มเป็นสัดส่วนถึงหนึ่งในสี่ของรายได้จากการเกษตรทั้งหมด

การเกษตรอาศัยการขยายพื้นที่เพาะปลูกเป็นหลัก โดยการบุกเบิกเปิดพื้นที่ทำกินเพิ่มมากขึ้น การเปิดที่ดินทำกินใหม่นี้ใกล้เคียงจุดอิ่มตัวในปัจจุบัน เพราะที่ดินที่เหลืออยู่ไม่เหมาะกับการเกษตรยุคแห่งการบุกเบิกเปิดป่าเป็นที่ทำกินก็ใกล้จบลง

การขยายการบริการพื้นฐาน ช่วยให้การขยายผลผลิตด้านการเกษตรของประเทศไทยโดยเฉพาะอย่างยิ่งการพัฒนาแหล่งน้ำ ขยายระบบชลประทาน ขยายข่ายถนนจากแหล่งผลิตสู่ตลาด และการให้บริการส่งเสริมเพิ่มพูนความรู้การเกษตรของรัฐบาลและเอกชน ได้มีส่วนสนับสนุนการขยายและกระจายการผลิตทางเกษตรได้มาก การเติบโตของสาขาเกษตรเป็นปัจจัยสำคัญยิ่งต่อการเพิ่มพูนฐานะและรายได้ให้กับคนในชนบทส่วนใหญ่ และมีส่วนอย่างสำคัญต่อการแก้ไขปัญหาคะยากจนในชนบท

ประเทศไทยเป็นประเทศหนึ่งในเอเชียที่สามารถผลิตอาหารเหลือบริโภคภายในประเทศและส่งออกเป็นสินค้าออก แต่ปรากฏว่าประชากรของประเทศไทยเองจำนวนไม่น้อยประสบปัญหาเป็นโรคขาดอาหาร เพราะภาวะโภชนาการไม่ถูกต้อง (mal-nutrition) โรคขาดอาหารดังกล่าวไม่อาจรักษาได้โดยฉับพลัน เพราะมีสาเหตุจากความยากจนและความไม่รู้มีผลกระทบกระเทือนต่อคุณภาพและความเจริญทางร่างกาย จิตใจ อารมณ์ และสติปัญญาของประชากร การแก้ไขปัญหาดังกล่าวต้องอาศัยการให้การศึกษาที่ส่งผลทางปฏิบัติแก่ประชาชนได้อย่างจริงจัง

การส่งเสริมเพิ่มพูนความรู้ นำมาซึ่งการพัฒนาบุคคลกลุ่มเป้าหมายของการพัฒนาการเกษตรและชนบท โดยเฉพาะเกษตรกรและชาวชนบทให้

สามารถยกระดับฐานะจากผู้อยู่รอด เป็นผู้อยู่ได้และเป็นผู้ที่ดีมีสุข มีความมั่งคั่ง มั่นคงทางเศรษฐกิจ สังคมได้นั้น จัดเป็นภาระหน้าที่ของหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งของรัฐบาลและเอกชน บุคลากรหรือเจ้าหน้าที่ของหน่วยงานต่าง ๆ เหล่านี้ เป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมเผยแพร่ความรู้ที่ส่งผลในทางปฏิบัติในชีวิตประจำวันให้กับประชาชน บุคคลกลุ่มเป้าหมายจัดเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลง (change agents) ทำหน้าที่ชักนำ กระตุ้นและส่งเสริมบุคคลกลุ่มเป้าหมายให้สามารถพัฒนาตนเองในด้านการเรียนรู้ โดยมีการเพิ่มพูนความรู้ สร้างเสริมแนวความคิด สร้างทัศนคติ สร้างค่านิยม สร้างเสริมทักษะ สร้างเสริมประสบการณ์ตามวิธีการแผนใหม่ ทั้งสามารถนำความรู้ที่ได้รับไปปรับใช้ได้ถูกต้องกับสภาพของบุคคล สอดคล้องกับภาวะเศรษฐกิจสังคมวัฒนธรรมของกลุ่ม ชุมชน และสังคม ทั้งนี้โดยอาศัยวิธีการ เทคนิค และเครื่องมือสื่อต่าง ๆ ในการติดต่อที่เหมาะสม เป็นสำคัญ

สื่อในการติดต่อ คือสิ่งหรือช่องทางที่บุคลากรเจ้าหน้าที่ใช้ในการติดต่อเชื่อมโยงสร้างความเข้าใจให้กับบุคคล กลุ่ม ชุมชน และสังคม ให้รับรู้ มีการเรียนรู้ แลกเปลี่ยนความรู้ แนวความคิด ค่านิยม ทักษะ ประสบการณ์ต่าง ๆ เป็นสำคัญ สื่อในการติดต่อแยกได้หลายประเภทตามลักษณะการเข้าถึงบุคคลกลุ่มเป้าหมาย ที่สำคัญคือสื่อบุคคลกับสื่อมวลชน (4) สื่อบุคคลเป็นสื่อในการติดต่อเข้าถึงบุคคล ช่วยให้สามารถทำหน้าที่ในการกระตุ้น ชักนำบุคคล สร้างความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลได้โดยตรง แต่สื่อประเภทนี้เข้าถึงบุคคลได้ในขอบเขตจำกัด ตามลักษณะของบุคคล ส่วนสื่อมวลชนเป็นสื่อในการติดต่อเข้าถึงบุคคล กลุ่ม และชุมชน ช่วยให้สามารถกระจายความรู้ได้กว้างขวางและรวดเร็ว

สื่อทั้งสองประเภทดังกล่าว ผลิตได้หลายรูปแบบตามลักษณะการผลิต และเทคนิคที่ใช้ในการผลิตสื่อต่าง ๆ ซึ่งโดยทั่วไปแล้วสื่อที่ผลิตขึ้น พอจะแยกเป็นสื่อที่ผลิตขึ้นโดยอาศัยวิทยาการแผนใหม่จากนักวิชาการของหน่วยงาน จัดเป็นสื่อของหน่วยงานนอกระบบสังคมของกลุ่มบุคคลกลุ่มเป้าหมาย

(cosmopolite media) กับสื่อที่ผลิตโดยวิทยาการพื้นบ้านจัดเป็นสื่อของพื้นบ้านในระบบสังคมของกลุ่มบุคคลเป้าหมาย (localite media) สื่อแต่ละรูปแบบมีเทคนิคเฉพาะ ซึ่งพอแยกออกได้เป็นสื่อ โดยการเขียน การพิมพ์ สื่อโดยการพูดสื่อที่เป็นโสตทัศนูปกรณ์ และอิเล็กทรอนิกส์

บุคลากรหรือเจ้าหน้าที่ของหน่วยงานต่าง ๆ จำเป็นต้องเลือกและใช้เครื่องมือสื่อในการติดต่อแต่ละประเภท แต่ละรูปแบบดังกล่าวได้อย่างถูกต้อง เหมาะสมกับลักษณะของบุคคลกลุ่มเป้าหมาย สอดคล้องกับภาวะเศรษฐกิจ สังคม-วัฒนธรรม ในชุมชนและสังคมให้สามารถเพิ่มประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผลในการส่งเสริมเผยแพร่ความรู้กับบุคคลกลุ่มเป้าหมายได้เป็นหลักสำคัญ

### ความมุ่งหมายของการสำรวจ

การสำรวจนี้มีความมุ่งหมายเพื่อตรวจสอบและกำหนดลักษณะของการใช้สื่อ และความต้องการการฝึกอบรมของเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับการใช้สื่อในงานพัฒนาการเกษตรและชนบทของหน่วยงานของรัฐบาลและเอกชนของประเทศไทย ให้นำมาซึ่งแนวทางในการปรับปรุงและสนับสนุนสมรรถภาพ การติดต่อสื่อสารที่มีประสิทธิภาพและมีประสิทธิผลในการถ่ายทอด เพิ่มพูนความรู้ สร้างค่านิยม สร้างเสริมทักษะ เกิดประโยชน์ในทางปฏิบัติตามหลักวิทยาการแผนใหม่แก่บุคคลกลุ่มเป้าหมาย โดยเฉพาะเกษตรกรและชาวชนบท ทั้งสามารถใช้สื่อในการรับทราบปัญหาและความต้องการของบุคคลกลุ่มเป้าหมาย เพื่อการค้นคว้าวิจัย และปรับปรุงวิธีการใช้สื่อให้เกิดประโยชน์แก่บุคคลกลุ่มเป้าหมายได้อีกทางหนึ่ง ทั้งนี้โดยมีวัตถุประสงค์ดังต่อไปนี้

### วัตถุประสงค์.

1. ศึกษาลักษณะพื้นฐานเจ้าหน้าที่ที่ใช้สื่อของหน่วยงานในการพัฒนาการเกษตรและชนบท
2. ศึกษาลักษณะการให้บริการข่าวสารของเจ้าหน้าที่ใช้สื่อเพื่อการพัฒนาการเกษตรและชนบท

3. ศึกษาลักษณะการใช้สื่อของเจ้าหน้าที่
4. ศึกษาปัญหาในการสื่อของเจ้าหน้าที่
5. ศึกษาถึงวิธีการที่เหมาะสมในการปรับปรุงระบบการใช้สื่อของเจ้าหน้าที่
6. ศึกษาเนื้อหาความรู้ที่จำเป็นกับการณิใช้สื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่เจ้าหน้าที่

## วิธีการวิจัย

### ก. เค้าโครงการวิจัย

1. วิเคราะห์สภาพแวดล้อม หน่วยงานที่เจ้าหน้าที่ทั้งของรัฐบาลและเอกชนในการทำงาน เพื่อพัฒนาการเกษตรและชนบทโดยอาศัยเอกสารและข้อมูลต่าง ๆ ที่มีอยู่

2. ศึกษางานที่เจ้าหน้าที่หน่วยงานของรัฐและเอกชนปฏิบัติเกี่ยวกับการใช้สื่อในปัจจุบัน รวมทั้งศึกษาลักษณะเนื้อหาทางวิชาการที่จำเป็นต่อการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่เกี่ยวกับการใช้สื่อเพื่อพัฒนาการเกษตรและชนบท โดยใช้แบบสอบถามรวบรวมข้อมูลจากเจ้าหน้าที่ ซึ่งแบบสอบถามดังกล่าวแบ่งเป็น 3 ตอน คือ

(1) ข้อมูลลักษณะพื้นฐานรวมถึงระดับการศึกษาของเจ้าหน้าที่

(2) ข้อมูลเกี่ยวกับงานประจำของเจ้าหน้าที่

(3) ข้อมูลเกี่ยวกับงานในหน้าที่ที่พึงปฏิบัติ และเนื้อหาทางวิชาการที่จำเป็นต่อการใช้สื่อให้เกิดประสิทธิภาพสูง

แบบสอบถามดังกล่าวได้ผ่านการทดสอบและปรับปรุงแก้ไขให้เหมาะสม

### ข. การดำเนินงาน

ประชากรกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยใช้เจ้าหน้าที่ที่ทำหน้าที่เกี่ยวข้องกับการให้บริการข่าวสารใช้สื่อใน 2 ระดับ คือ ระดับผู้บริหารงานสื่อ กับระดับปฏิบัติงานในการใช้สื่อเพื่อพัฒนาการเกษตรและชนบทของหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาการเกษตรและชนบททั้งของรัฐบาลและเอกชน

การรวบรวมข้อมูล เริ่มต้นในวันที่ 25 ตุลาคม 2525 จนถึงวันที่ 25 พฤศจิกายน 2525 โดยส่งแบบสอบถามไปยังหน่วยงานของรัฐจำนวน 2,680

ชุด และส่งแบบสอบถามไปยังหน่วยงานธุรกิจเอกชน จำนวน 120 ชุด รวมแบบสอบถามที่ส่งไปทั้งสิ้น 2,800 ชุด

## ผลการสำรวจ

### 1. จำนวนผู้ตอบ

การวิเคราะห์แบบสอบถามที่ส่งให้ทั้งหมดมีจำนวนผู้ตอบตามตาราง 1

ตาราง 1 จำนวนแบบสอบถามและจำนวนผู้ตอบแบบสอบถามแยกเป็นหน่วยงานของรัฐและเอกชน

| หน่วยงาน                 | จำนวนแบบสอบถาม | ร้อยละ | จำนวนผู้ตอบแบบสอบถาม | ร้อยละ |
|--------------------------|----------------|--------|----------------------|--------|
| <b>1. หน่วยงานรัฐบาล</b> |                |        |                      |        |
| กระทรวงเกษตรและสหกรณ์    | 800            | 28.5   | 191                  | 6.8    |
| กระทรวงมหาดไทย           | 620            | 22.1   | 83                   | 2.9    |
| กระทรวงศึกษาธิการ        | 400            | 14.2   | 102                  | 3.6    |
| สถาบันการศึกษา           | 500            | 18.0   | 90                   | 3.2    |
| รัฐวิสาหกิจ              | 380            | 13.0   | 100                  | 3.5    |
| <b>2. หน่วยงานเอกชน</b>  |                |        |                      |        |
| บริษัท ห้างร้านและสมาคม  | 120            | 4.2    | 65                   | 2.3    |
| รวม                      | 2,800          | 100.0  | 631                  | 22.3   |

### 2. ลักษณะพื้นฐานของเจ้าหน้าที่

#### ก. สถานภาพตำแหน่งของเจ้าหน้าที่

ผู้ตอบแบบสอบถามจำนวนทั้งสิ้น 631 ราย แยกเป็นผู้ตอบแบบสอบถามจากหน่วยราชการจำนวน 566 ราย และจากเอกชนจำนวน 65 ราย (ทั้งนี้กำหนดเวลาให้ส่งแบบสอบถามยังมีจนถึงสิ้นเดือนธันวาคม 2525) แยกเป็นอัตราส่วนได้ดังนี้ ร้อยละ 43 มีตำแหน่งเป็นผู้บริหาร ร้อยละ 57 มีตำแหน่งเป็นเจ้าหน้าที่ส่งเสริมภาคสนาม

#### ข. ระดับการศึกษา

ผู้ตอบแบบสอบถามร้อยละ 11 ได้รับการศึกษาชั้นมหาวิทยาลัย ร้อยละ 50 ได้รับการศึกษาชั้นปริญญาตรี ร้อยละ 14 ได้รับการศึกษาชั้นอนุปริญญา ที่เหลือร้อยละ 25 ได้รับการศึกษาค่ำกว่าชั้นอนุปริญญา

### 3. ลักษณะการใช้สื่อ

ผู้ตอบแบบสอบถามได้ให้คำตอบเกี่ยวกับความมุ่งหมายในการใช้สื่อเพื่อ (1) การประชาสัมพันธ์ (กระตุ้น ชักนำ) (2) การเพิ่มพูนความรู้

ทางวิชาการแผนใหม่หรือ (3) ใช้สื่อทั้งสองประการดังกล่าว คำตอบทั้งหมดเป็นการใช้สื่อเพื่อทั้งสองประการเป็นส่วนใหญ่

ลักษณะการให้บริการข่าวสารที่กระทำอยู่ในปัจจุบันปรากฏคำตอบเรียงตามลำดับอัตราการใช้สื่อแต่ละประเภทตามตารางต่อไปนี้

#### 4. ลักษณะการให้บริการข่าวสาร

ผู้ตอบแบบสอบถามได้ให้คำตอบเกี่ยวกับ

ตารางที่ 2 อัตราส่วนการให้บริการข่าวสารแยกตามประเภทของสื่อและหน่วยงาน

| ประเภทของสื่อในการให้บริการข่าวสาร          | อัตราส่วนร้อยละ/<br>หน่วยงานรัฐบาล | อัตราส่วนร้อยละ/<br>หน่วยงานของเอกชน | รวม  |
|---------------------------------------------|------------------------------------|--------------------------------------|------|
|                                             |                                    |                                      |      |
| 1. ไปสเตอร์                                 | 82.9                               | 9.5                                  | 92.4 |
| 2. เอกสารคำแนะนำ                            | 61.5                               | 10.6                                 | 77.1 |
| 3. ภาพนิ่ง                                  | 64.9                               | 8.6                                  | 74.5 |
| 4. นิทรรศการ                                | 58.8                               | 10.2                                 | 69.0 |
| 5. สิ่งพิมพ์สาธารณะรวมหนังสือพิมพ์และบทความ | 60.0                               | 6.2                                  | 66.6 |
| 6. สไลด์                                    | 52.0                               | 7.8                                  | 59.8 |
| 7. ตัวอย่างของจริง                          | 51.8                               | 7.9                                  | 59.7 |
| 8. การสาธิต                                 | 58.7                               | 8.5                                  | 57.2 |
| 9. วิทยู                                    | 47.6                               | 8.4                                  | 56.0 |
| 10. แผ่นพับ                                 | 49.7                               | 5.9                                  | 55.6 |
| 11. ทักษะศึกษา                              | 50.4                               | 4.1                                  | 54.3 |
| 12. ภาพยนตร์                                | 47.4                               | 5.8                                  | 53.2 |
| 13. จดหมายข่าว                              | 47.9                               | 4.9                                  | 52.8 |
| 14. ห้องสมุด                                | 49.7                               | 2.7                                  | 52.4 |
| 15. แผนภูมิ                                 | 45.1                               | 4.0                                  | 49.1 |
| 16. กราฟ                                    | 44.5                               | 4.2                                  | 48.7 |
| 17. ป้ายนิเทศ                               | 44.2                               | 3.6                                  | 47.8 |
| 18. แผ่นโปรงใส                              | 43.6                               | 4.0                                  | 47.6 |
| 19. เทปกลับ                                 | 38.5                               | 5.4                                  | 43.9 |
| 20. สมุดภาพ                                 | 39.9                               | 5.4                                  | 43.5 |
| 21. การ์ตูนเรื่อง                           | 36.8                               | 4.9                                  | 41.7 |
| 22. ฟันจำลอง                                | 29.7                               | 2.6                                  | 32.3 |
| 23. เทปบันทึก                               | 29.8                               | 2.0                                  | 31.4 |
| 24. โทรทัศน์                                | 29.2                               | 2.2                                  | 31.4 |



## 5. ลำดับการให้บริการข่าวสาร

ผู้ตอบแบบสอบถามได้ให้คำตอบเกี่ยวกับ

ลำดับความสำคัญในการให้บริการข่าวสารจากมาก

ไปหาน้อย 5 ลำดับ ตามตาราง 3

ตารางที่ 3 อัตราส่วนร้อยละตามลำดับความสำคัญของสื่อที่ใช้ในการให้บริการข่าวสารแยกหน่วยงานของรัฐบาลและเอกชน

| สื่อที่ใช้ในการให้บริการข่าวสาร | อัตราส่วนร้อยละ/หน่วยงาน/ลำดับ |       |
|---------------------------------|--------------------------------|-------|
|                                 | รัฐบาล                         | เอกชน |
| โปสเตอร์                        | 14.4                           | 6.8   |
| เอกสารคำแนะนำ                   | 12.0                           | 5.4   |
| โทรทัศน์                        | 6.9                            | —     |
| จดหมายข่าว                      | 5.1                            | —     |
| สไลด์                           | 2.0                            | —     |
| การสาธิต                        | —                              | 4.5   |
| วิทยุ                           | —                              | 3.9   |
| เทปดัด                          | —                              | 3.0   |

## 6. ลักษณะของเนื้อหาความรู้ที่จำเป็นเกี่ยวกับการใช้สื่อของเจ้าหน้าที่

ผู้ตอบแบบสอบถามได้ให้คำตอบเกี่ยวกับ

ลักษณะเนื้อหาความรู้ที่จำเป็นเกี่ยวกับการใช้สื่อที่เจ้าหน้าที่ควรได้รับการเรียนรู้แยกลำดับความสำคัญ 3 ลำดับ ตามหน่วยงานดังตาราง 4

ตารางที่ 4 อัตราส่วนร้อยละจัดลำดับความสำคัญของลักษณะเนื้อหาความรู้ที่จำเป็นเกี่ยวกับการใช้สื่อ 3 ลำดับแยกเป็นหน่วยงาน

| ลักษณะเนื้อหาความรู้ที่จำเป็นเกี่ยวกับการใช้สื่อ                | อัตราส่วนร้อยละ/หน่วยงาน/ลำดับ |       |
|-----------------------------------------------------------------|--------------------------------|-------|
|                                                                 | รัฐบาล                         | เอกชน |
| 1. การจัดรายการวิทยุและโทรทัศน์                                 | 14.7                           | 3.3   |
| 2. ความรู้เกี่ยวกับสื่อดิจิทัล                                  | 9.2                            | 2.9   |
| 3. การเขียนบทความทางวิชาการ                                     | 5.7                            | —     |
| 4. การจัดการเกี่ยวกับระบบข่าวสารรวมถึงการบรรณาธิกรณและการจัดส่ง | —                              | 2.0   |

## บทสรุปและวิจารณ์ผล

การสำรวจนี้มีความมุ่งหมายเพื่อตรวจสอบลักษณะการใช้สื่อและแนวทางการปรับปรุงการใช้สื่อของเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาการเกษตรและชนบทของประเทศไทย ทั้งนี้โดยการวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารต่าง ๆ กับการวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถามเจ้าหน้าที่สองระดับ คือผู้ทำหน้าที่บริหารกับผู้ปฏิบัติงานทางสนามของหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งของรัฐบาลและเอกชนความ 631 ราย ปรากฏผลสรุปได้ดังนี้

การพัฒนาการเกษตรและชนบทถือเป็นหน้าที่หลักในความรับผิดชอบของรัฐบาลไทยทุกยุคทุกสมัยโดยจัดให้มีหน่วยงานต่าง ๆ ของรัฐและเอกชนทำหน้าที่ส่งเสริมเพิ่มความรู้แผนใหม่ในชีวิตรประจำวันให้แก่ประชาชนเป็นสำคัญ

ประชาชนที่ได้รับผลโดยตรงต่อการพัฒนาได้แก่พี่น้องในภาคเกษตรกรรม และชาวชนบทที่ยากจน ประชาชนเหล่านี้จัดเป็นกลุ่มเป้าหมายหลักของการพัฒนา และเป็นประชากรกลุ่มใหญ่ที่สุดของฐานประมิตในโครงสร้างสังคมไทย

เกษตรกรและชาวชนบทที่เป็นบุคคลกลุ่มเป้าหมายดังกล่าว มีลักษณะเฉพาะที่ด้อยกว่าประชากรกลุ่มอื่นทั้งทางเศรษฐกิจและสังคม ที่สำคัญก็คือเกษตรกรและชาวชนบทส่วนใหญ่มีความยากจน ด้อยการศึกษา เด็กไทยในชนบทได้เรียนหนังสือกันไม่มาก เพราะต้องรีบออกจากโรงเรียนไปช่วยพ่อแม่ประกอบอาชีพจนเจอครอบครัวให้อยู่รอดตามความจำเป็นบังคับ พ่ออายุย่างเข้าสู่วัยเจริญพันธุ์ก็รับแต่งงาน มีบุตร และนิยมมีบุตรจำนวนมากจากความเชื่อที่มีมาแต่ดั้งเดิม ต้องการบุตรหลานเป็นแรงงานแบบครอบครัวในไร่นามีบุตรชายไว้บวชเรียนเป็นบุญให้พ่อแม่ กอปรดูแลพ่อแม่ยามแก่เฒ่า ทำให้ครอบครัวเกษตรกรเป็นครอบครัวขนาดใหญ่ ช่วยให้การเพิ่มประชากรในชนบทมีอัตราสูง เกินขึ้นความพอดีกับทรัพยากรที่มีอยู่จำกัด ทั้งจำเป็นต้องใช้ในการครองชีพโดยเฉพาะอย่างยิ่งทรัพยากรที่ดินทำกิน ทรัพยากรต่าง ๆ ที่ต้องใช้เลี้ยงดูผู้คนให้มีพลานามัยสมบูรณ์ได้โดยทั่วถึง

รวมทั้งคำนึงเรื่องความเป็นอยู่ที่ดีกับความเป็นอยู่ที่พอดี กับภาวะเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมของประเทศที่ได้วิวัฒนาการมาโดยลำดับ ได้ขยายปัญหาอันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงภาวะประชากรกดดันให้เกิดการขาดแคลนทรัพยากร ที่ดินทำกิน ที่อยู่อาศัย การอพยพย้ายถิ่นของชาวชนบทเข้าสู่เขตเมืองเพิ่มความแออัด เกิดความเสื่อมโทรมทางวัฒนธรรม สุขภาพอนามัยที่กระทบกระเทือนต่อคุณภาพทางร่างกาย จิตใจ อารมณ์ สติปัญญา จากภาวะทุพโภชนาการมีสภาพความหิวซ่อนเร้นเพราะกินไม่ถูกวิธี บางกลุ่มมีสภาพอดอยากเพราะทำไม่ได้ไม่พอกิน ประชากรบางกลุ่มเป็นโรคขาดอาหารอย่างรุนแรง โลหิตจางจากการขาดอาหารทั้ง ๆ ที่ประเทศไทยเป็นหนึ่งในเอเชียที่สามารถผลิตอาหารเหลือบริโภคภายในประเทศ และส่งออกเป็นสินค้าออก แต่ประชากรของประเทศไทยจำนวนไม่น้อยเป็นโรคขาดอาหาร ซึ่งไม่อาจรักษาได้โดยฉับพลันเนื่องจากมีสาเหตุมาจากความยากจนและความไม่รู้ กลุ่มที่ขาดอาหารและเป็นโรคโลหิตจางมากที่สุดได้แก่ หญิงมีครรภ์ แม่ลูกอ่อน เด็กทารก เด็กก่อนวัยเรียน ส่วนใหญ่มาจากครอบครัวที่ยากจน ด้อยการศึกษา มีความไม่รู้ ไม่นำพาต่อการเปลี่ยนแปลง นับเป็นปัญหาทางสังคมและเศรษฐกิจอันสืบเนื่องมาจากภาวะประชากรที่ไม่เหมาะสม เป็นปัญหาเร่งด่วนที่ทุกคนทุกฝ่ายพึงให้ความสนใจ ช่วยกันปรับปรุงแก้ไข เพื่อช่วยให้ประชากรโดยเฉพาะพี่น้องในภาคเกษตรกรรม และชาวชนบทที่ต้องการความช่วยเหลือเป็นพิเศษเหล่านี้กับหน่วยงานของรัฐบาลและธุรกิจเอกชนที่มีความรู้ความสามารถอยู่เป็นอันมาก นำมาประสานเพิ่มคุณภาพประชากรกลุ่มเป้าหมายนี้ให้สามารถยกฐานะความรู้ สุขภาพอนามัย รายได้ความเป็นอยู่ จากอยู่รอดให้อยู่ได้และอยู่ดีมีสุขทัดเทียมกับเพื่อนบ้านที่เจริญแล้ว

เจ้าหน้าที่หน่วยงานต่าง ๆ ของรัฐบาลและเอกชน ในฐานะผู้นำการเปลี่ยนแปลงเป็นผู้ที่บทบาทและภาระสำคัญในการส่งเสริมเพิ่มความรู้แผนใหม่ นำมาซึ่งการพัฒนาบุคคลกลุ่มเป้าหมายพื้นฐานเหล่านี้ต้องอาศัยวิธีการ เทคนิค เครื่องมือ สื่อใน

การติดต่อต่าง ๆ เครื่องมือสื่อเหล่านี้มีลักษณะเฉพาะในแต่ละประเภทที่ใช้ได้ผลแตกต่างกัน ซึ่งมีทั้งสื่อประเภท สื่อบุคคล และประเภทสื่อมวลชน เป็นสื่อโดยการเขียน การพิมพ์ สื่อโดยการพูดสื่อโสตทัศนูปกรณ์ และอิเล็กทรอนิกส์ ตามลักษณะและเทคนิค การผลิตสื่อแยกเป็นสื่อที่ผลิตโดยเทคนิควิชาการแผนใหม่ของนักวิชาการจากหน่วยงานต่าง ๆ เป็นสื่อของหน่วยงานนอกระบบสังคมของบุคคลกลุ่มเป้าหมาย กับสื่อที่ผลิตขึ้นโดยเทคนิคพื้นบ้าน เป็นสื่อในระบบสังคมของบุคคลกลุ่มเป้าหมาย ผู้ใช้สื่อต่าง ๆ เหล่านี้ต้องเลือก และใช้ได้ถูกต้องกับลักษณะพื้นฐานของบุคคล สอดคล้องกับภาวะเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมของกลุ่มชุมชน และสังคม ให้สามารถเพิ่มประสิทธิภาพและประสิทธิผลในการส่งเสริมความรู้ให้กับบุคคลกลุ่มเป้าหมายเป็นหลักสำคัญ

ผลการสำรวจแสดงชัดว่าเจ้าหน้าที่หน่วยงานต่าง ๆ ได้นำสื่อชนิดต่าง ๆ ของหน่วยงานมาใช้ในการทำหน้าที่เพื่อการประชาสัมพันธ์และเพื่อการส่งเสริมเพิ่มพูนความรู้แผนใหม่ให้กับบุคคลกลุ่มเป้าหมาย กับเห็นความจำเป็นของการใช้สื่อที่ทันสมัยในการทำหน้าที่ดังกล่าวให้เกิดประสิทธิภาพสูง และมีประสิทธิผล การใช้สื่อที่ทันสมัยเหล่านี้จนถึงการใช้สื่อมวลชนทางวิทยุกระจายเสียง โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ สิ่งพิมพ์ เพื่อเข้าถึงบุคคล กลุ่มเป้าหมายได้กว้างขวางและรวดเร็ว นอกจากนี้ยังเห็นความจำเป็นของการฝึกอบรมเจ้าหน้าที่ทุกระดับ ความรู้ที่จำเป็นในการฝึกอบรมเจ้าหน้าที่เหล่านี้จัดลำดับความสำคัญได้ดังนี้

- ความรู้ด้านการจัดการรายการวิทยุและโทรทัศน์
- ความรู้ด้านโสตทัศนูปกรณ์
- ความรู้ด้านการเขียนบทความทางวิชาการ
- ความรู้ด้านการจัดระบบงานสื่อให้สามารถบริการข่าวสารให้เกิดประสิทธิภาพสูง เกิดผลดีคือมีประสิทธิผลในการส่งเสริม

การที่เจ้าหน้าที่หน่วยงานต่าง ๆ ของรัฐและเอกชนยังนิยมการใช้สื่อชนิดต่าง ๆ ของหน่วยงาน และเน้นถึงการใช้สื่อที่ทันสมัย เฉพาะสื่อมวลชนทางวิทยุกระจายเสียง โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์

สิ่งพิมพ์ เพื่อการประชาสัมพันธ์ และเพื่อการส่งเสริมเพิ่มพูนความรู้แผนใหม่ที่จะส่งผลทางปฏิบัติในชีวิตประจำวัน ให้กับบุคคลกลุ่มเป้าหมายคือพี่น้องในภาคเกษตรกรรมและชาวชนบทที่ยากจน ด้วยการศึกษา เป็นหลัก แสดงให้เห็นถึงลักษณะการส่งเสริมของประเทศไทยยังมีสภาพการติดต่อแบบทางเดียวโดยการส่งข่าวสารผ่านสื่อของหน่วยงานลงสู่ประชาชน การนำสื่อชาวบ้าน สื่อพื้นบ้าน ในระบบสังคมของบุคคลกลุ่มเป้าหมายมาใช้ยังเป็นข้อจำกัดที่เห็นได้ชัดจากการสำรวจนี้ ทั้งนี้เนื่องจากสาเหตุหลายประการประกอบกัน

ประการแรก อาจเป็นเพราะหน่วยงานต่าง ๆ มีบุคลากรที่ทำหน้าที่ส่งเสริมเพิ่มพูนความรู้แก่ประชาชนจำนวนจำกัด การใช้เจ้าหน้าที่เข้าถึงบุคคลกลุ่มเป้าหมายแบบสื่อบุคคลจึงเป็นข้อจำกัดหรืออาจเป็นเพราะบุคคลกลุ่มเป้าหมายบางเขตบางท้องที่เข้าถึงลำบาก การใช้สื่อบุคคลจึงไม่อาจทำได้ อีกประการหนึ่งอาจไม่แน่ใจว่าการใช้สื่อบุคคลจะให้ผลดีกว่าการใช้สื่อมวลชน หรือเป็นวิธีที่สะดวก ให้ผลคุ้มค่ากว่าการใช้สื่อมวลชน

ประการที่สอง อาจเป็นเพราะหลักของการประหยัด สื่อมวลชนสามารถผลิตได้ด้วยต้นทุนต่อหน่วยถูก ทั้งสามารถกระจายความรู้ได้กว้างขวาง รวดเร็ว สามารถเข้าถึงจุดทุกท้องที่ ประกอบกับวิทยาการด้านสื่อได้ก้าวหน้า ทำทลายให้ใช้สื่อมวลชนในชีวิตประจำวันเป็นอย่างมาก ทำให้ความนิยมในการใช้สื่อมวลชนมีมาก ส่อให้เห็นว่าการใช้สื่อบุคคลเป็นของเก่า จ้าเจที่ไม่ได้ผลก็เป็นได้

ประการที่สาม การใช้สื่อบุคคลเป็นการใช้คำพูด อาจทำให้เกิดความผิดพลาดบกพร่องเบี่ยงเบนเนื้อหาวิชาการได้ง่าย จึงนิยมใช้สื่อที่เป็นสิ่งพิมพ์ โดยเฉพาะโปสเตอร์เอกสารคำแนะนำดังผลจากการสำรวจ มากกว่าการใช้สื่อบุคคล

ดังนั้นจึงน่าจะต้องมีการศึกษาวิเคราะห์ถึงลักษณะบุคคลกลุ่มเป้าหมาย ทั้งในด้านความรู้ ค่านิยม ทักษะคติ ความสามารถ ให้สามารถกำหนดถึงความต้องการ ความสนใจของบุคคลกลุ่มเป้าหมายได้ชัดเจนทั้งนี้ เพื่อให้สามารถเลือกและใช้สื่อได้ถูก

ต้องตรงกับลักษณะพื้นฐานของกลุ่มเป้าหมายเป็นสำคัญ ทั้งให้สามารถสนับสนุน พัฒนาการเรียนรู้ เพิ่มพูนความรู้ เปลี่ยนแปลงค่านิยม สร้างเสริมทักษะของบุคคลเหล่านี้ได้อย่างมีประสิทธิภาพและมีประสิทธิผลสูง

อีกประการหนึ่งควรต้องมีการศึกษาวิเคราะห์ในด้านเนื้อหาความรู้ที่จำเป็นต่อการใช้สื่อ โดยเฉพาะความรู้ที่เป็นจุดสนใจของเจ้าหน้าที่ รวมถึงการจัดรายการวิทยุ โทรทัศน์ โสตทัศนูปกรณ์ การเขียนบทความทางวิชาการ การจัดระบบงานให้บริ- การข่าวสารที่จะใช้ให้ถูกต้องเหมาะสมกับความ รู้ ความสามารถ ความต้องการ ความสนใจของบุคคลกลุ่มเป้าหมาย ทั้งสอดคล้องกับภาวะเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ของบุคคล กลุ่ม ชุมชน และสังคม เฉพาะแหล่งอีกด้วย

## เอกสารอ้างอิง

กองศึกษาภาวะเศรษฐกิจและเผยแพร่การพัฒนา  
2524 *เครื่องชี้ภาวะสังคม* 2522 สำนัก  
งานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและ

สังคมแห่งชาติกรุงเทพ: โรงพิมพ์สำนักงาน  
เลขาธิการคณะรัฐ- มนตรี

ธนาคารกรุงเทพ จำกัด 2521 ประชากรและการวางแผนครอบครัวในประเทศไทย *วารสาร - เศรษฐกิจ* 10 (7) 385

สำนักนายกรัฐมนตรี 2524 *แผนพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติฉบับที่ 5 พ.ศ.2525-2529*  
สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติ กรุงเทพ โรงพิมพ์ชุมนุม สหกรณ์แห่งประเทศไทย จำกัด

Rogers Everett M., and F.Floyd Shoemaker.  
1971. *Communication of Innovations : A CrossCultural Approach*. 2 ed. New York : The Free Press.

UNESCO. 1978. *Statistical Country Profiles*. - Bangkok : Thailand.

United Nations. 1976 *Country Monography- Series No. 3 Population of Thailand*.  
Economic and Scocial Commission for Asia and the Pacific. Bangkok, Thailand.